

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, доцента Омельчук Любові Василівни
на дисертацію Секо Сергія Олександровича на тему
«Організована злочинність у сфері економіки: кримінологічна
характеристика»,
підготовленої на здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»**

Ступінь актуальності обраної теми. Тема дисертаційної роботи «Організована злочинність у сфері економіки: кримінологічна характеристика» є актуальною як у теоретичному, так і в практичному вимірах, оскільки організована злочинність у сфері економіки належить до найбільш небезпечних та латентних форм сучасної злочинності, яка справляє комплексний деструктивний вплив на економічну безпеку держави, функціонування ринкових механізмів, інвестиційну привабливість країни та рівень довіри суспільства до державних інституцій. Небезпека цього виду злочинності полягає не лише у масштабах матеріальних збитків, а й у здатності організованих злочинних структур інтегруватися у легальні економічні процеси, використовувати механізми корупційного впливу, створювати стійкі зв'язки з представниками бізнесу та окремими суб'єктами публічного адміністрування. За даними правоохоронних органів України, в останні роки простежується тенденція до активізації діяльності організованих злочинних угруповань у сферах фінансових операцій, державних закупівель, незаконного обігу підакцизної продукції, бюджетних коштів, використання гуманітарної допомоги, легалізації доходів та незаконних схем оподаткування. Щорічно виявляються сотні кримінальних правопорушень, учинених у складі організованих груп та злочинних організацій, значна частина яких має економічну спрямованість. При цьому рівень латентності таких правопорушень традиційно залишається високим, а реальний масштаб завданих збитків значно перевищує офіційно зареєстровані показники.

Особливої гостроти проблема набула в умовах повномасштабної збройної агресії проти України та запровадження правового режиму воєнного стану. Соціально-економічна нестабільність, масштабні бюджетні витрати, зміна

механізмів державного регулювання, збільшення міжнародної фінансової допомоги та спрощення окремих адміністративних процедур створили додаткові криміногенні ризики. Емпіричні дані свідчать про зростання кількості викритих схем, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів, ухиленням від сплати податків, незаконним виведенням капіталу, діяльністю фіктивних підприємств, розкраданням гуманітарної допомоги та зловживаннями під час здійснення оборонних закупівель. Водночас сучасна організована злочинність дедалі частіше використовує цифрові технології, криптоактиви, міжнародні фінансові платформи та транскордонні механізми переміщення активів, що суттєво ускладнює їх виявлення та документування. За оцінками міжнародних організацій, зокрема міжнародних антикорупційних та фінансових інституцій, тіньовий сектор економіки в Україні протягом тривалого часу залишається на достатньо високому рівні, що формує сприятливе середовище для діяльності організованих злочинних структур.

За таких умов комплексне кримінологічне дослідження організованої злочинності у сфері економіки, визначення її сучасних тенденцій, детермінант, особливостей особи злочинця та розроблення ефективних механізмів запобігання є своєчасним, науково обґрунтованим, а його результати сприяють як розвитку кримінально-правової та кримінологічної доктрин, так і вдосконаленню правозастосовної практики.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Науковий рівень дисертаційного дослідження та опублікованих праць Секо С.О. відповідає встановленим вимогам до здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Також дисертаційне дослідження спрямоване на реалізацію Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019, Національної економічної стратегії на період до 2030 року, Стратегії інституційного розвитку Бюро економічної безпеки України до 2027 року, Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–

2027 роки (затверджений Указом Президента України № 273/2023). Тема дослідження затверджена Вченою радою Державного податкового університету (протокол від 25 серпня 2022 року № 2)..

Результати дисертаційного дослідження, що відображають наукову новизну, відображено в 9 наукових публікаціях, з яких 4 статті – у виданнях, що включені МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук та 5 тез наукових доповідей у збірниках, що оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертаційне дослідження за своїм змістом і науковим характером є авторським комплексним теоретико-практичним дослідженням організованої злочинності у сфері економіки як соціально-кримінологічного явища. У межах роботи запропоновано низку рекомендацій, спрямованих на удосконалення запобігання організованої злочинності у сфері економіки.

Низка висновків і результатів, отриманих у процесі дослідження, характеризуються новизною та мають суттєве наукове і практичне значення, зокрема:

вперше:

- обґрунтовано інституційну модель Національного координатора у сфері боротьби з організованою злочинністю (Міжвідомчої координаційної комісії). Запропоновано авторський підхід до законодавчого закріплення його статусу шляхом внесення змін до Закону України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», що передбачає перехід від ситуативної міжвідомчої взаємодії до стратегічного планування, а також передбачає обов'язковість врахування його стратегічних рішень, розмежування координаційних і процесуальних повноважень та функціонування єдиної інформаційно-аналітичної системи;

- обґрунтовано доцільність формування у структурі БЕБ контррозвідувального аналітичного сегмента як спеціалізованого напрямку

діяльності, спрямованого на виявлення та попередження економічних операцій, пов'язаних із гібридним впливом держави-агресора, що, на відміну від існуючих підходів, передбачає системну ідентифікацію схем обходу міжнародних санкцій, використання національної фінансової системи у транснаціональних кримінальних мережах та залучення суб'єктів господарювання до прихованого фінансування незаконної економічної діяльності;

удосконалено:

- підходи до забезпечення ефективності діяльності БЕБ шляхом обґрунтування переходу до комплексної моделі, що поєднує оцінювання результативності на основі ключових показників ефективності, орієнтацію на інфраструктурний демонтаж організованої злочинності та впровадження механізмів забезпечення пропорційності застосування інвазивних слідчих дій;

- підходи до визначення підслідності та взаємодії правоохоронних органів у сфері протидії економічній злочинності шляхом уніфікації критеріїв її первинного визначення, встановлення чітких підстав і порядку зміни підслідності, впровадження принципу «один факт — одне кримінальне провадження»;

- підходи до аналітичного забезпечення протидії організованій злочинності у сфері економіки шляхом обґрунтування переходу до проактивної цифрової моделі нагляду, що передбачає інтеграцію розрізнених державних і фінансових даних у єдине аналітичне середовище, застосування інструментів мережевого аналізу для виявлення прихованих зв'язків та впровадження автоматизованої системи оцінки ризиків у режимі реального часу, що забезпечує ранню ідентифікацію складних економічних схем і мінімізує вплив людського фактора;

дістали подальшого розвитку:

- кримінологічне розуміння організованої злочинності у сфері економіки шляхом обґрунтування її інституційної природи, що проявляється у вбудованості в господарські процеси, латентності, адаптивності та здатності до мімікрії під легальну економічну діяльність, а також запропоновано уточнену авторську дефініцію цього явища з урахуванням його трансформації в умовах

повномасштабної війни та посилення взаємозв'язку з загрозами економічній безпеці держави;

- наукові підходи до детермінації організованої злочинності у сфері економіки шляхом їх систематизації за функціональними групами (інституційно-управлінські, економіко-правові, воєнні, геополітичні, інституційно-цифрові та енергетичні) та обґрунтування їх трансформації в умовах повномасштабної війни як чинника формування нових криміногенних ніш;

- концептуальні підходи до тенденцій розвитку організованої злочинності у сфері економіки в Україні шляхом обґрунтування того, що в умовах повномасштабної війни вона трансформується з інструменту незаконного збагачення у гібридний механізм впливу на фінансову стійкість, обороноздатність та економічну безпеку держави;

- підходи до використання зарубіжного досвіду у сфері протидії організованій злочинності в економіці шляхом поєднання функціонального, аксіологічного та безпекового критеріїв відбору релевантних практик, а також обґрунтування їх адаптації як функціональних орієнтирів, а не готових інституційних шаблонів, з урахуванням правового середовища України, умов воєнного стану.

Таким чином, дисертація Секо Сергія Олександровича виконана на належному науково-методичному рівні, містить низку теоретичних і практичних новацій, відповідає вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, а її основні положення переважно є логічно послідовними, аргументованими та такими, що мають вагоме практичне значення в сучасних умовах запобігання організованій злочинності у сфері економіки.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість результатів дослідження, положень та висновків дисертаційної роботи Секо Сергія Олександровича не викликають зауважень. Вони у своїй більшій частині логічно витікають із тексту дисертаційного дослідження та базуються на власних судженнях автора, зібраних матеріалах, їх аналізі та узагальненні. Напрацьовані

пропозиції щодо удосконалення чинного кримінального законодавства України та практики правозастосування мають важливе теоретичне та практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Застосування належного методологічного підходу (комплекс загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання) забезпечило наукову обґрунтованість, системність і достовірність отриманих результатів. Зокрема, серед загальнонаукових методів ключове місце посів діалектичний метод, застосування якого в підрозділах 1.1 та 2.2 дозволило дослідити організовану злочинність у сфері економіки в динаміці її розвитку та трансформації від стихійних форм до інтелектуалізованої системи. Водночас системно-структурний метод уможливив аналіз внутрішньої будови організованої злочинності як ієрархічної системи з розподілом ролей (підрозділи 1.1, 1.2.), а також був використаний для побудови архітектури системи державних спеціалізованих суб'єктів протидії та виявлення функціональних зв'язків між ними (підрозділ 1.3). Завдяки методам аналізу та синтезу в підрозділі 1.1 здійснено обробку наукових поглядів на природу економічної злочинності, що дозволило узагальнити існуючі підходи і сформулювати авторське визначення поняття «організована злочинність у сфері економіки». Блок спеціально-юридичних методів репрезентовано насамперед порівняльно-правовим (компаративістським) методом, який застосовано при аналізі міжнародних стандартів та їх імплементації в Україні (підрозділи 2.3, 3.1, 3.2.). Формально-юридичний (догматичний) метод став інструментом для тлумачення змісту норм Кримінального кодексу України, законів та інших нормативних актів, що дозволило виявити прогалини у законодавчому регулюванні, зокрема щодо конкуренції норм (підрозділ 1.2, 3.1.). Інституційний метод, застосований у підрозділі 1.2 для розгляду організованої злочинності як специфічного тіньового інституту, що конкурує з державою, а також для оцінки інституційної спроможності БЕБ та системи фінансового моніторингу. Герменевтичний метод уможливив змістовний аналіз текстів судової практики та аналітичних матеріалів задля виявлення реального стану правозастосування (підрозділи 1.2, 2.1). Важливе

значення для розкриття генезису досліджуваного явища мав історико-правовий метод (підрозділ 2.2), за допомогою якого проаналізовано еволюцію вітчизняного законодавства та трансформацію інституційного механізму протидії злочинності протягом періоду незалежності України. Метод моделювання став інструментом для розробки пропозицій щодо вдосконалення системи державного управління у досліджуваній сфері, зокрема проектування повноважень Національного координатора (підрозділ 3.3). У роботі також застосовані нормативний метод, а також метод сходження від абстрактного до конкретного.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження.

Сформульовані і аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації можуть бути використані у: практичній діяльності – як методичні рекомендації для вдосконалення роботи правоохоронних органів, а також при підвищенні кваліфікації працівників, які спеціалізуються на запобіганні та розслідуванні злочинів у сфері економіки; освітньому процесі – при підготовці лекційних курсів, підручників, навчально-методичних матеріалів з дисциплін «Кримінологія», «Кримінальне право», «Кримінально-виконавче право» та забезпеченні підготовки здобувачів вищої освіти за спеціальністю 081 «Право».

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертаційна робота Секо С.О. складається з анотації, вступу, трьох розділів, логічно об'єднаних у 9 підрозділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 236 сторінок, із яких основного тексту 199 сторінок. Список використаних джерел складає 213 найменування, що розміщені на 26 сторінках, та 8 додатків на 11 сторінках. У цілому дисертація є системним, цілісним та комплексним дослідженням, в якому відповідно до обраної мети і завдань здійснено теоретичне узагальнення й запропоновано нове вирішення поставлено наукового завдання.

Проведене здобувачем дослідження є завершеним, його вивчення дозволяє зробити висновок про належний рівень проведеного дослідження, за результатами котрого сформовані теоретичні положення, пропозиції до законодавства, практичні рекомендації, що розкривають зміст предмету дослідження.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані Секо Сергієм Олександровичем результати дисертаційного дослідження щодо запобігання організованої злочинності у сфері економіки та її кримінологічної характеристики може бути рекомендована для використання у діяльності закладів вищої освіти, в науково-дослідних розробках установ й організацій, дослідниками при написанні статей та монографій, плануванні досліджень за даним напрямом.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. Загалом позитивно оцінюючи наукову роботу Секо С.О., необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту:

1. На нашу думку, окремі положення, визначені автором як результати, отримані «вперше», потребують додаткового обґрунтування під час прилюдного захисту. Йдеться, зокрема, про аналітично-орієнтовані моделі діяльності БЕБ, міжвідомчу координацію, які вже частково були предметом дослідження у працях із проблем економічної безпеки та правоохоронної діяльності, а тому дисертанту варто навести додаткову аргументацію відмежування запропонованих автором положень від попередніх наукових підходів.

2. Дискусійним видається питання щодо достатнього розмежування в роботі категорій «економічна злочинність», «організована злочинність у сфері економіки», «тіньова економіка» та «організована економічна злочинність». Зокрема, у підрозділі 2.1 автор зазначає, що «економічна злочинність виступає фундаментальним “хребтом” організованої злочинності» (с. 75), фактично наділяючи економічну злочинність ознаками системоутворюючого явища щодо організованих форм кримінальної діяльності. Водночас у межах кримінологічної науки зазначені категорії мають різний предметний зміст та різні критерії класифікації, а тому окремі висновки, одержані дисертантом, можуть створювати враження часткового змішування суміжних категорій, що потребує більш чіткого концептуального розмежування під час прилюдного захисту.

3. Аналіз Розділу 2 дисертації свідчить, що кримінологічна оцінка дисертантом сучасних проявів організованої злочинності у сфері економіки значною мірою зосереджується на загальних процесах трансформації злочинності, цифровізації та інституційних змінах. При цьому менш детально розкрито класичні елементи кримінологічної характеристики: структуру, територіальну поширеність, динаміку окремих видів злочинів, типологію учасників організованих груп та кримінологічний портрет особи злочинця. З огляду на заявлений предмет та об'єкт дисертації більш ґрунтовний аналіз саме цих складових дозволив би посилити кримінологічну складову дослідження, яка подекуди є фрагментарною.

4. Певну наукову дискусію викликає запропонована автором модель «життєвого циклу організованої економічної злочинної діяльності» (с. 172), відповідно до якої злочинні схеми проходять етапи створення інфраструктури, масштабування, легалізації доходів та трансформації. Попри евристичну цінність такого підходу, у дисертації недостатньо показано його емпіричну універсальність для різних видів організованої злочинності у сфері економіки. Не цілком очевидно, чи однаково ефективно ця модель може застосовуватися щодо податкових, фінансових, митних, кібереконічних тощо схем.

5. На нашу думку, окремі положення дисертації демонструють переважання безпекового підходу над власне кримінологічним аналізом. Так, організована злочинність у сфері економіки розглядається як «інструмент гібридної війни» та загроза фінансово-економічному суверенітету держави. Безумовно, в умовах воєнного стану такий підхід є виправданим, однак його домінування інколи відсуває на другий план традиційні кримінологічні детермінанти – соціальні, економічні, психологічні та поведінкові чинники. У зв'язку з цим виникає питання щодо балансу між безпековою та кримінологічною складовими дослідження, яке потребує додаткового роз'яснення дисертантом

6. У межах Розділу 3 дисертант значну увагу приділяє реформуванню БЕБ України, міжвідомчій взаємодії, аналітичним моделям та функціонуванню координаційних механізмів. Підтримуючи слушність висловлених пропозицій,

зауважимо, що запропоновані положення за своєю природою «тяжіють» до адміністративно-правової проблематики, що породжує дискусію щодо їх безпосереднього зв'язку із предметом кримінологічного дослідження.

7. Попри заявлене у Вступі автором використання значного масиву статистичних матеріалів та аналіз понад 80 судових рішень (с. 11-12), у роботі недостатньо деталізовано критерії їх відбору, часові межі, структуру вибірки та принципи забезпечення репрезентативності емпіричної бази, а також відсутній відповідний додаток, який би відображав результати вивчення проаналізованої судової практики. Крім того, у дослідженні не використано соціологічний інструментарій, зокрема, анкетування або ж опитування практичних працівників, що традиційно посилює кримінологічні дослідження. За таких умов окремі висновки можуть сприйматися як недостатньо емпірично аргументовані.

Слід зазначити, що висловлені критичні зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації та не знижують наукової й практичної значущості дисертаційного дослідження Секо Сергія Олександровича.

Відсутність порушень академічної доброчесності. Дисертація Секо Сергія Олександровича на тему «Організована злочинність у сфері економіки: кримінологічна характеристика» написана державною мовою з дотриманням вимог наукового стилю. Дисертаційне дослідження містить посилання на використані автором джерела, відповідно до чинного законодавства щодо авторських прав та академічної доброчесності. Всі випадки використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідні джерела, оформлені у належний спосіб. Аналіз змісту дисертаційного дослідження та наукових публікацій за темою дисертації свідчить, що вимоги щодо академічної доброчесності дисертантом дотримано і робота Секо С.О. є самостійним монографічним, оригінальним науковим дослідженням. Під час вивчення та аналізу дисертації, наукових публікацій автора дослідження не виявлено фактів порушень академічної доброчесності.

ВИСНОВОК

про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Секо Сергія Олександровича на тему «Організована злочинність у сфері економіки: кримінологічна характеристика», є завершеною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково-обґрунтовані результати, що в сукупності розв'язують конкретне наукове завдання, яке має істотне значення для кримінологічної доктрини, практики запобігання злочинності та вироблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення відповідних положень законодавства та практики його застосування.

2. Дисертаційна робота на тему «Організована злочинність у сфері економіки: кримінологічна характеристика» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 081 Право та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (із змінами і доповненнями від 8 травня 2024 р. № 507), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (із змінами і доповненнями від 8 травня 2024 р. № 507), а її автор – Секо Сергій Олександрович на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент:

Заступник директора

з навчально-організаційної роботи

навчально-наукового інституту права

Державного податкового університету,

кандидат юридичних наук, доцент

Любов ОМЕЛЬЧУК